

STRAŻE OBYWATELSKIE

Polski system prawny umożliwia społecznościom lokalnym tworzenie różnych grup samoobrony, które mogą działać wyłącznie profilaktycznie i powstrzymać się od interwencji, w krytycznych momentach wzywając Policję albo inne uprawnione organy, mogą też interweniować w sytuacji bezpośredniego zagrożenia. Społeczna samoobrona może być w różnym stopniu powiązana z działaniami Policji i lokalnymi władzami. Obywatele mogą tworzyć organizacje samoobrony funkcjonujące w ścisłej współpracy z Policją i władzami lokalnymi lub niezależnie od nich. Dobrze zorganizowane i działające zgodnie z prawem organizacje samoobrony mogą stanowić w niektórych społecznościach wskazany i mogący odegrać pozytywną rolę element w systemie bezpieczeństwa obywateli na poziomie lokalnym. Jednakże główną przesłanką powołania straży obywatelskiej w danej społeczności lokalnej musi być wola samych mieszkańców, którzy będą stanowili członków tej straży.

Tworzeniu grup społecznej samoobrony sprzyja szereg rozwiązań prawnych. Do najistotniejszych należą: obrona konieczna, stan wyższej konieczności, ujęcie osoby na gorącym uczynku, udzielanie doraźnej pomocy policjantowi, społeczny obowiązek zawiadomienia organów ścigania o popełnieniu przestępstwa, działalność jednostek samorządu terytorialnego w zakresie ochrony porządku i bezpieczeństwa obywateli, prawo do tworzenia stowarzyszeń, obowiązek współpracy Policji i straży gminnej (miejskiej) z organami samorządowymi i organizacjami społecznymi, czy obowiązek współpracy samorządów lokalnych z organizacjami pozarządowymi.

Poniżej zostanie przedstawiony **przykładowy model zorganizowanej straży obywatelskiej opartej na wolontariacie oraz ścisłej współpracy z Policją, strażą gminną (miejską) i lokalnymi władzami, która może podejmować skuteczne inicjatywy w ramach obowiązujących przepisów prawnych.** Model ten wskazuje pewne możliwości działania lokalnych społeczności i może (a nawet powinien) być w różnym stopniu wykorzystywany i modyfikowany w zależności od lokalnych warunków. Jednak podstawą skutecznych działań takich zinstytucjonalizowanych straży obywatelskich jest konstruktywna współpraca i dobra wola wszystkich zainteresowanych stron. Przy czym decydującą przesłanką powołania straży obywatelskiej powinna być potrzeba i zaangażowanie społeczności lokalnych, natomiast Policja i lokalne władze mogą kreować i wspomagać ich tworzenie i działanie.

Forma prawna

Grupy samoobrony mogą przyjąć postać nieformalnych grup, które ograniczają się tylko do kontroli najbliższego otoczenia (np. grupy mieszkańców bloku pilnujących swoich samochodów na parkingu). **Mogą też przyjąć formę zinstytucjonalizowaną** i wówczas ze strony instytucji publicznych, Policji, władz lokalnych mogą otrzymywać wsparcie organizacyjne i finansowe.

W przypadku powoływania straży obywatelskich wydaje się niezbędne, aby funkcjonowały one w określonej formie prawnej, dzięki czemu mogłyby nie tylko otrzymać odpowiednie wsparcie ze strony państwa, ale pozwoliłoby to również

właściwym organom sprawować nad nimi kontrolę. Nieformalne grupy samoobrony będące poza kontrolą organów publicznych mogą częściej podejmować działania niezgodne z prawem. Wydaje się również, że zinstytucjonalizowane straże obywatelskie współpracujące ściśle z Policją, strażą gminną (miejską) i lokalnymi władzami mogą szybciej uzyskiwać oczekiwane efekty.

Zinstytucjonalizowane straże obywatelskie mogą zostać zorganizowane w formie stowarzyszenia bądź powołane na podstawie uchwały rady gminy (rady miasta).

Zasady działania stowarzyszeń szczegółowo reguluje ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 – Prawo o stowarzyszeniach (t.j. Dz. U. z 2001 r., Nr 79, poz. 855 z późn. zm.). W tym miejscu można wyszczególnić przepis art. 45 tej ustawy, na podstawie którego osoby pragnące założyć stowarzyszenie prowadzące działalność bezpośrednio związaną z ochroną porządku publicznego są obowiązane uzgodnić zakres tej działalności z ministrem właściwym do spraw wewnętrznych albo organami przez niego określonymi. Organem nadzorującym działalność stowarzyszeń jest starosta właściwy ze względu na siedzibę stowarzyszenia (a w przypadku terenowej jednostki organizacyjnej stowarzyszenia starosta właściwy ze względu na siedzibę tej jednostki).

Forma stowarzyszenia umożliwia strażom obywatelskim współpracę z władzami lokalnymi oraz organami porządkowymi. Bowiem współpraca z organizacjami pozarządowymi i organizacjami społecznymi, do których zaliczają się również stowarzyszenia, należy do podstawowych zadań gminy (art. 7 ust. 1 pkt 19 ustawy o samorządzie gminnym), powiatu (art. 4 ust. 1 pkt 22 ustawy o samorządzie powiatowym), Policji (art. 1 ust. 2 pkt 3 ustawy o Policji), a także straży gminnej (art. 11 pkt 8 ustawy o strażach gminnych).

Gminy stanowią najodpowiedniejszy szczebel samorządu terytorialnego, który może zająć się organizacją straży obywatelskich, z racji wykonywanych zadań własnych w zakresie porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli na poziomie lokalnym. Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 14 ustawy o samorządzie gminnym, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty w zakresie ochrony porządku i bezpieczeństwa obywateli. Ten poziom samorządu terytorialnego jest najwłaściwszy dla tworzenia organizacji społecznych mieszkańców w swoich, dobrze im znanych najbliższych środowiskach.

Analogicznie do zasad tworzenia straży gminnych, straże obywatelskie winny być tworzone w drodze uchwał rad gmin, określających ich formę prawną, zasady wyboru władz, naboru członków, formy działania, zasady współdziałania z Policją i strażą gminną oraz sposób finansowania. Forma takiej uchwały powinna być też dostosowana do lokalnych warunków, np. w dużych miastach uchwała rady miasta może określać zasady i formy działania straży obywatelskich, a decyzję o powołaniu konkretnej straży pozostawić w gestii organów samorządu osiedlowego.

W przypadku inicjatywy samorządu gminnego każdorazowo powołanie straży obywatelskiej musi być poprzedzone przeprowadzeniem konsultacji z mieszkańcami, o których mowa w art. 5a ustawy o samorządzie gminnym. Powodzenie takiej akcji zależy od akceptacji mieszkańców oraz ich zaangażowania. Konieczne wydaje się więc przeprowadzenie akcji informacyjnej wyjaśniającej mieszkańcom ideę i cele funkcjonowania straży obywatelskiej.

Umożliwienie powoływania takich struktur poprzez uchwałę samorządu gminnego posiada szereg zalet, gdyż gmina dysponuje dużymi możliwościami działania, jest równorzędnym partnerem dla organów ścigania przede wszystkim Policji, może tworzyć straże gminne, które mogą współpracować ze strażami obywatelskimi, a także jeżeli utworzy taką straż wówczas będzie sprawować nadzór nad jej działalnością.

Działania straży obywatelskich mogą być włączone do zadań określonych dla terenu, na którym działają w „Powiatowym programie zapobiegania przestępczości oraz porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli” przyjętym przez radę powiatu.

Porozumienie z Policją i strażą gminną (miejską)

Niezbędne dla funkcjonowania zinstytucjonalizowanej straży obywatelskiej jest określenie zasad współpracy pomiędzy strażą obywatelską, a lokalną Policją, a także strażą gminną (miejską). Umożliwiają to odpowiednie regulacje prawne:

- do podstawowych zadań Policji należy inicjowanie i organizowanie działań mających na celu zapobieganie popełnianiu przestępstw i wykroczeń oraz zjawiskom kryminogennym i współdziałanie w tym zakresie z organami państwowymi, samorządowymi i organizacjami społecznymi (art. 1 ust. 2 pkt 3 ustawy o Policji),
- natomiast do zadań straży gminnej należy informowanie społeczności lokalnej o stanie i rodzajach zagrożeń, a także inicjowanie i uczestnictwo w działaniach mających na celu zapobieganie popełnianiu przestępstw i wykroczeń oraz zjawiskom kryminogennym i współdziałanie w tym zakresie z organami państwowymi, samorządowymi i organizacjami społecznymi (art. 11 pkt 8 ustawy o strażach gminnych).

Współpraca taka może dotyczyć: szkoleń, zasad pełnienia łączonych patroli, zasad i sposobów kontaktowania się z dzielnicowymi, przekazywania informacji i spostrzeżeń o zaistniałych wydarzeniach i nieprawidłowościach, ustalenia bezpośredniej łączności patrolu obywatelskiego z załogą interwencyjną najbliższego komisariatu Policji czy komórki straży gminnej (miejskiej), udostępniania i zapoznawania z materiałami dotyczącymi zapobiegania przestępczości, itd.

Pomoc Policji w szkoleniu członków straży obywatelskich powinna w szczególności dotyczyć uprawnień, zasad i form działania straży – w zakresie niepowodującym dodatkowych nakładów finansowych.

W przypadku powołania straży obywatelskiej na podstawie uchwały rady gminy przygotowanie członków straży do podjęcia działań powinno być realizowane w porozumieniu organów lokalnej administracji samorządowej z właściwą terenowo jednostką Policji.

Nabór

Sposób i kryteria naboru mogą być oczywiście różnorodne. Organizator może ustalić minimalne standardy i przeprowadzić weryfikację kandydatów. Takimi kryteriami mogą być, np.

- minimalny wiek (18, czy 21 lat),
- nienaganna opinia,
- dobra opinia wśród mieszkańców,
- miejsce zamieszkania na obszarze, na którym planowana jest działalność straży obywatelskiej,
- odpowiedni stan zdrowia (w zależności od zakładanych form działania straży obywatelskich). Zdolność do działania w takiej formacji może być poprzedzona badaniami lekarskimi,
- niekaralność sądowa,
- korzystanie z pełni praw publicznych,
- ukończenie z wynikiem pozytywnym przeszkolenia zorganizowanego dla kandydatów na członków straży obywatelskich,
- test sprawnościowy,
- rozmowa kwalifikacyjna

Zakres szkolenia

Zakres szkoleń może przykładowo obejmować:

- edukację prawną, przede wszystkim regulacje prawne dotyczące obrony koniecznej, stanu wyższej konieczności, ujęcie osoby na gorącym uczynku, doraźnej pomocy, społecznego obowiązku zawiadomienia organów ścigania o popełnieniu przestępstwa,
- wiedzę i zachowania profilaktyczne wpływające na poprawę bezpieczeństwa obywateli,
- techniki samoobrony,
- udzielanie pierwszej pomocy osobom pokrzywdzonym,
- metody i sposoby zabezpieczania miejsca popełnienia przestępstwa, gromadzenia dowodów, ustalania świadków zdarzenia, itd.,
- zasady i sposoby sporządzania notatek i raportów.

Formy działania

Podstawą skutecznych działań jest bezpośredni kontakt członków straży obywatelskiej z mieszkańcami oraz nawiązanie współpracy z podmiotami, które mogą wspierać działalność straży obywatelskiej oraz wykorzystywać efekty jej pracy w ramach swoich uprawnień i możliwości. Biorąc pod uwagę cel tworzenia straży obywatelskiej (poprawa bezpieczeństwa na swoim terenie) podstawowe znaczenie ma współpraca z Policją, strażą gminną/miejską, administracją samorządową i jej jednostkami organizacyjnymi oraz administracją osiedli. W ramach współpracy z Policją należy nawiązać ścisły kontakt z dzielnicowym i komisariatem Policji. Wskazane byłoby również określenie z niektórymi podmiotami zasad takiej

współpracy, np. władze gminne mogą zdecydować, że w urzędzie gminy (miasta) zostanie wyznaczony pracownik odpowiedzialny za koordynację działań straży obywatelskiej.

W ramach obowiązujących przepisów prawnych straże obywatelskie mogą podejmować szereg inicjatyw na rzecz poprawy bezpieczeństwa na swoim terenie, np.:

- pilnowanie miejsc, obiektów, mienia, np. samochodów na parkingu,
- obserwacja miejsca zdarzenia oraz sposobu działania i zachowania się sprawców, a także zapamiętania ich wyglądu (ubiór, rysopis) oraz cech pojazdu, którym się poruszają (numery rejestracyjne, marka, kolor),
- informowanie dostępnymi środkami łączności o zaistniałych przestępstwach lub próbach ich dokonania,
- propagowanie w społeczności lokalnej bezpiecznych zachowań, udzielanie porad, przekazywanie informacji o zagrożeniach i metodach przeciwstawiania się przestępczości, kolportowaniu materiałów informacyjnych i ulotek dotyczących bezpieczeństwa,
- patrole obywatelskie (patrz poniżej),
- informowanie właściwych służb, organów, administracji osiedli o koniecznych przedsięwzięciach i interwencjach oraz zaistniałych nieprawidłowościach, np. o konieczności budowy progów zwalniających na terenach osiedli mieszkaniowych, apelowanie o zamknięcie uciążliwych dla mieszkańców punktów sprzedaży alkoholu, o konieczności naprawy oświetlenia osiedlowego, czy zakładania nowych punktów świetlnych w miejscach najbardziej niebezpiecznych, konieczności naprawy zdewastowanych urządzeń osiedlowych, informowanie o wysypywanych nielegalnie śmieciach, wskazywanie miejsc pobytu i działalności chuliganów, narkomanów, band młodocianych,
- towarzyszenie dzieciom w drodze do szkoły,
- inicjowanie i organizowanie akcji dotyczących bezpieczeństwa np. w zakresie pomocy sąsiedzkiej,
- sporządzanie notatek (protokołów) o wszelkich zajściach zaobserwowanych podczas patrolu.

Patrole obywatelskie

Regularne patrolowanie miejsc zagrożonych przestępczością jest działaniem najbardziej zbliżonym do działań organów porządkowych i w związku z tym powinno być uzależnione od pozytywnej opinii Policji i akceptacji mieszkańców. Patrole można odbywać pieszo, na rowerze bądź w samochodzie. Patrole obywatelskie powinny zawsze koordynować swoje inicjatywy z Policją (i strażą gminną) oraz posiadać stałą łączność z służbą dyżurną najbliższej jednostki Policji (i straży gminnej). Patrole obywatelskie powinny działać wyłącznie profilaktycznie powstrzymując się od interwencji, a w krytycznych momentach wzywać Policję albo inne uprawnione organy.

Preferowaną formą działania patroli obywatelskich jest wstrzymywanie się od interwencji i szybkie zawiadomianie Policji oraz wspólne patrole z Policją i strażą gminną (miejską). Przy czym patrole łączone z policjantami i strażnikami gminnymi (miejskimi) powinny mieć charakter prewencyjnego obchodu wyznaczonego rejonu.

Podczas wykonywania przez straż obywatelską patroli samodzielnych należy uwzględnić lokalne możliwości komunikowania się członków patrolu z Policją czy strażą gminną (miejską). Biorąc pod uwagę wyposażenie Policji łączność pomiędzy patrolami straży obywatelskich a Policją powinna odbywać się za pomocą telefonów. Natomiast pomiędzy sobą członkowie straży obywatelskiej mogą porozumiewać się również z wykorzystaniem innych środków łączności.

W przypadku samodzielnego patrolu straże obywatelskie powinny również zadbać, żeby załoga interwencyjna Policji, bądź straży gminnej była na bieżąco zorientowana o miejscu i czasie przebywania patrolu, jego składu i ewentualnych możliwościach działania, co ułatwiałoby właściwą i szybką interwencję.

Osoby biorące udział w patrolach obywatelskich powinny zostać odpowiednio przeszkolone przy współudziale Policji i straży gminnej (miejskiej). Powinno się także wymagać od nich bezwzględnej znajomości niezbędnych przepisów prawnych dotyczących obrony koniecznej, stanu wyższej konieczności, ujęcia osoby na gorącym uczynku oraz społecznego obowiązku zawiadomienia organów ścigania o popełnieniu przestępstwa.

Wyposażenie

- **środki łączności** zapewniające stały kontakt z Policją i strażą gminną (miejską),
- elementy ubioru (bądź odznaki, emblematy) pozwalające na identyfikację członków straży obywatelskiej. Bowiem łatwa identyfikacja członków straży obywatelskich działa prewencyjnie na potencjalnych sprawców oraz podnosi poziom poczucia bezpieczeństwa mieszkańców,
- inne wyposażenie, np. rowery, latarki.

Koszty funkcjonowania

Istotą funkcjonowania straży obywatelskiej jest **wolontariat** oparty na społecznym zaangażowaniu członków lokalnych społeczności zainteresowanych poprawą bezpieczeństwa w miejscu zamieszkania. Niemniej konieczne jest zapewnienie odpowiedniego wyposażenia pozwalającego na sprawne działanie oraz różnych form gratyfikacji mających z jednej strony działanie motywacyjne, z drugiej stanowiących formę nagrody. Jeżeli straż obywatelską utworzy gmina, gmina winna zapewnić odpowiednie środki na funkcjonowanie straży.

Koszty funkcjonowania opartych na wolontariacie straży obywatelskich powinny być dość niskie. Koszty te mogą ponosić podmioty powołujące daną straż (stowarzyszenie bądź samorząd gminny), a także sami zainteresowani. Wydaje się, iż najpoważniejsze z nich dotyczą szkoleń, środków łączności, pomieszczenia na siedzibę straży. **Organizator straży powinien zapewnić również dodatkowe ubezpieczenie uczestników patroli obywatelskich oraz pomoc prawną.**

Działalność straży obywatelskiej może (powinna) być również wspierana przez podmioty odpowiedzialne i zainteresowane bezpieczeństwem na danym terenie. W szczególności Policja i straż gminna mogą prowadzić bezpłatne szkolenia dla członków i kandydatów do straży obywatelskich. Natomiast od władz lokalnych czy administracji osiedli straże obywatelskie mogą uzyskać np. pomieszczenie na swoją siedzibę.

Prawa i obowiązki członków straży obywatelskich

Członkom straży obywatelskich przysługuje taki sam zakres uprawnień i obowiązków jak każdemu obywatelowi. Jednak w porównaniu do przeciętnego obywatela członkowie straży obywatelskich mogą być bardziej narażeni na niebezpieczeństwo ze strony osób naruszających porządek publiczny oraz sami mogą w pewnych sytuacjach podejmować interwencje wykraczające poza dozwolone prawem zachowania. Dlatego bardzo istotna jest znajomość przez członków straży obywatelskich podstawowych regulacji prawnych bezpośrednio związanych z ich działalnością, przede wszystkim dotyczących: obrony koniecznej, stanu wyższej konieczności, ujęcia osoby na gorącym uczynku, udzielania doraźnej pomocy policjantowi, społecznego obowiązku zawiadomienia organów ścigania o popełnieniu przestępstwa.

1. Obowiązek powiadamiania organów ścigania o popełnionym przestępstwie wynika z art. 304 § 1 Kodeksu postępowania karnego:

„**Art. 304.** § 1. Każdy dowiedziawszy się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym prokuratora lub Policję. Przepis art. 191 § 3 stosuje się odpowiednio.

§ 2. Instytucje państwowe i samorządowe, które w związku ze swą działalnością dowiedziały się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, są obowiązane niezwłocznie zawiadomić o tym prokuratora lub Policję oraz przedsięwziąć niezbędne czynności do czasu przybycia organu powołanego do ścigania przestępstw lub do czasu wydania przez ten organ stosownego zarządzenia, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów przestępstwa.

§ 3. Zawiadomienie o przestępstwie, co do którego prowadzenie śledztwa przez prokuratora jest obowiązkowe, lub własne dane świadczące o popełnieniu takiego przestępstwa Policja przekazuje wraz z zebranymi materiałami niezwłocznie prokuratorowi.”

Społeczny obowiązek zawiadomienia o przestępstwie ciąży na każdej osobie fizycznej, która uzyskała informację o jego popełnieniu. Jednakże obowiązek ten jest ograniczony do przestępstw ściganych z urzędu. Wyłączone z tego obowiązku są przestępstwa ścigane z oskarżenia prywatnego i na wniosek. O przestępstwie należy zawiadomić prokuratora lub Policję, a także inny organ uprawniony do prowadzenia postępowania przygotowawczego w ramach swej właściwości, np. Straż Graniczną (wskazuje na to art. 312 KPK).

2. Możliwość ujęcia osoby na gorącym uczynku przestępstwa wynika z art. 243 Kodeksu postępowania karnego:

„**Art. 243.** § 1. Każdy ma prawo ująć osobę na gorącym uczynku przestępstwa lub w pościgu podjętym bezpośrednio po popełnieniu przestępstwa, jeżeli zachodzi obawa ukrycia się tej osoby lub nie można ustalić jej tożsamości.

§ 2. Osobę ujętą należy niezwłocznie oddać w ręce Policji.”

Uprawnionym do ujęcia osoby jest każda osoba fizyczna, nie tylko pokrzywdzony. Jest to uprawnienie a nie obowiązek. Ujęciem osoby nie jest wyłącznie jej schwytanie i doprowadzenie do Policji, ale może ono polegać na zamknięciu sprawcy w pomieszczeniu do którego np. się włamał i wezwaniu Policji. W razie stawiania oporu przez osobę ujmowaną dopuszczalne jest stosowanie siły fizycznej w stopniu nie przekraczającym potrzeb jej zatrzymania.

3. Udzielenie doraźnej pomocy policjantowi na podstawie art. 15 ust. 1 pkt 7 ustawy o Policji:

„Policjanci wykonując czynności (...) mają prawo zwracania się o niezbędną pomoc do innych jednostek gospodarczych i organizacji społecznych, jak również zwracania się w nagłych wypadkach do każdej osoby o udzielenie doraźnej pomocy, w ramach obowiązujących przepisów prawa.”

4. Okoliczności wyłączające bezprawność czynu:

Jednym z warunków przestępności czynu jest jego karna bezprawność, czyli sprzeczność z normą prawa karnego. Okoliczności uchylające bezprawność noszą nazwę kontratypów. Pojęcie kontratypu obejmuje zatem określone prawem okoliczności, które z powodu braku szkodliwości lub niecelowości karania uchylają bezprawność podjętych w ich ramach czynów wypełniających ustawowe znamiona czynu zabronionego. Do kontratypów zalicza się między innymi: obronę konieczną oraz stan wyższej konieczności.

a) obrona konieczna:

Kontratyp obrony koniecznej uregulowany jest w art. 25 Kodeksu karnego:

„Art. 25. § 1. Nie popełnia przestępstwa, kto w obronie koniecznej odpięra bezpośredni, bezprawny zamach na jakiegokolwiek dobro chronione prawem.

§ 2. W razie przekroczenia granic obrony koniecznej, w szczególności gdy sprawca zastosował sposób obrony niewspółmierny do niebezpieczeństwa zamachu, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary, a nawet odstąpić od jej wymierzenia.

§ 3. Sąd odstępuje od wymierzenia kary, jeżeli przekroczenie granic obrony koniecznej było wynikiem strachu lub wzburzenia usprawiedliwionych okolicznościami zamachu.”

Dobra prawne są to dobra, w które przestępstwa jako czyny szkodliwe społecznie godzą, są to np. życie, zdrowie, własność, bezpieczeństwo, wolność.

Aby działanie było uznane za podjęte w ramach obrony koniecznej muszą zostać spełnione następujące warunki:

- obrona musi być reakcją na **bezpośredni zamach**, zamach może polegać zarówno na działaniu jak i na zaniechaniu zagrażającym naruszeniem dobra prawnego, może on pochodzić tylko od człowieka,
- zamach musi być **bezprawny**, może to być bezprawność w świetle każdej dziedziny prawa nie tylko prawa karnego,
- sposób obrony musi być **współmierny** do niebezpieczeństwa zamachu.

przekroczenie granic obrony koniecznej (art. 25§2 KK)

Przekroczenie granic obrony koniecznej powoduje, że działanie obronne przestaje być działaniem prawnym. Może ono przybrać postać:

- ekscesu intensywnego – zachodzi wtedy, kiedy broniący się stosuje sposób obrony, który nie był konieczny dla odparcia zamachu, albo zachodzi wspomniana powyżej dysproporcja dóbr,
- ekscesu ekstensywnego – polega na spóźnionym działaniu obronnym, kiedy zamach już ustał, lub na działaniu przedczesnym, kiedy zamach nie miał jeszcze charakteru bezpośredniego.

Obrona konieczna jest prawem samoistnym, jego istnienie nie zależy od tego (tak jak w przypadku stanu wyższej konieczności), czy istniało inne wyjście z zaistniałej sytuacji. Zaatakowany może się bronić także, kiedy może inaczej uniknąć zamachu np. poprzez ucieczkę, czy wezwanie Policji.

b) stan wyższej konieczności (art. 26 KK)

„Art. 26. § 1. Nie popełnia przestępstwa, kto działa w celu uchylenia bezpośredniego niebezpieczeństwa grożącego jakimkolwiek dobru chronionemu prawem, jeżeli niebezpieczeństwa nie można inaczej uniknąć, a dobro poświęcone przedstawia wartość niższą od dobra ratowanego.

§ 2. Nie popełnia przestępstwa także ten, kto, ratując dobro chronione prawem w warunkach określonych w § 1, poświęca dobro, które nie przedstawia wartości oczywiście wyższej od dobra ratowanego.

§ 3. W razie przekroczenia granic stanu wyższej konieczności, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary, a nawet odstąpić od jej wymierzenia.

§ 4. Przepisu § 2 nie stosuje się, jeżeli sprawca poświęca dobro, które ma szczególny obowiązek chronić nawet z narażeniem się na niebezpieczeństwo osobiste.

§ 5. Przepisy § 1-3 stosuje się odpowiednio w wypadku, gdy z ciężących na sprawcy obowiązków tylko jeden może być spełniony.”

Przepis art. 26 KK wyraźnie dzieli stan wyższej konieczności na dwie odmiany. Należy przyjąć, że w § 1 zdefiniowany jest stan wyższej konieczności wyłączający bezprawność czynu, zaś w § 2 stan wyższej konieczności wyłączający winę.

Podstawowym elementem działania w sytuacji stanu wyższej konieczności jest **bezpośrednie niebezpieczeństwo** grożące jakiemuś dobru. Źródłem niebezpieczeństwa może być zarówno zachowanie się człowieka, jak również zachowanie się zwierzęcia. Przy działaniu musi być zachowana proporcja między dobrem ratowanym a poświęconym.

Podkreślić trzeba, że stan wyższej konieczności oparty jest na **zasadzie subsydiarności** (w przeciwieństwie do stanu obrony koniecznej). Przepis art. 26 KK stawia bowiem warunek aby zachowanie polegające na poświęceniu jakiegoś dobra było jedynym wyjściem z sytuacji.